

УДК 811.161.2'27'37'367.626.1:001.891-042.2
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-26>

Тетяна ХОРОНЖУК,
orcid.org/0000-0002-6568-1498
аспірантка кафедри загального мовознавства
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) *tanya.horonzhuk@gmail.com*

ДЕПЕРСОНАЛІЗАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНАФОРИ: ШЛЯХИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛІ АНТРОПОНІМ → ЗАЙМЕННИК 3-Ї ОСОБИ ОДНИНИ

У статті порушено питання про зв'язок категорії деперсоналізації з анафорою як референційним засобом для заміни власних імен займенниками. В українському мовознавстві такі зв'язки ще не досліджені. В основу аналізу покладено лінгвопрагматичне й семантичне підґрунтя теорії займенника, використане для характеристики бінарної категорії персональності/імперсональності, а також положення теорії референції про роль анафори в дискурсі. Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі анафори як засобу деперсоналізації. За об'єкт аналізу статті послугувала здійснювана в дискурсі заміна одиниць за моделлю антропонім → займенник 3-ї особи однини. Для дослідження цієї нової проблеми застосовано описовий, зіставний і структурний методи. Категорія деперсоналізації постає як процес переходу об'єктів чи суб'єктів висловлювання з категорії персональності в категорію імперсональності. Систематизувавши засоби її формалізації, авторка аналізує зв'язок антропоніма й займенника, урахувавши семантику власних назв, їх реалізацію в комунікативних актах та імперсональну природу займенників 3-ї особи однини. Звідси роль анафори висвітлена в контексті теорії референції, оскільки саме природа власних імен і займенників забезпечує перехід мовних одиниць як маркерів категорії персональності (власні назви) до показників категорії імперсональності (займенники 3-ї особи однини). Отримані результати засвідчують, що в умовах заміни власних імен займенниками анафора, крім мовноекономічної, виконує ще й деперсоналізаційну функцію, стираючи персональні характеристики об'єктів мовлення до рівня загальних родових ознак. Перспективи дослідження полягають у застосуванні отриманих теоретичних результатів для аналізу мовлення представників різних соціогруп.

Ключові слова: комунікація, деперсоналізація, персональність, імперсональність, анафора, займенник 3-ї особи, власне ім'я.

Tetiana KHORONZHUK,
orcid.org/0000-0002-6568-1498
Postgraduate Student at the Department of General Linguistics
Ivan Franko National University of Lviv
(Lviv, Ukraine) *tanya.horonzhuk@gmail.com*

DEPERSONALIZATION POTENTIAL OF ANAPHORA: WAYS OF RESEARCHING THE MODEL ANTHROPONYM → SINGULAR 3RD PERSON PRONOUN

The article seeks to comprehensively analyze the connection between the category of depersonalization and anaphora as a referential means for replacing proper names with pronouns. These connections have not yet been extensively studied in Ukrainian linguistics. The analysis is largely premised on the linguopragmatic and semantic approaches within the pronoun theory, which is applied to characterize the binary category of personality/impersonality, as well as the theory of reference related to the role of anaphora in discourse. The principal goal of the paper is to substantiate the role of anaphora as a means of depersonalization. The object of analysis was a substitution in discourse following the model anthroponym → singular 3rd person pronoun. The author has applied descriptive, comparative, and structural methods to address the issue under discussion. The category of depersonalization is a process of transition of objects or subjects of expression from the category of personality to the category of impersonality. Having systematized the means of its formalization, the author analyzes the connection between anthroponym and pronoun paying due regard to the semantics of proper names, their implementation in communicative acts, and the impersonal nature of singular 3rd person pronouns. The role of anaphora is highlighted in the context of the theory of reference, as the nature of proper names and pronouns provides for the transition of language units as markers of personality (proper names) to the indicators of impersonality (singular 3rd person pronouns). The results show that in the conditions of replacement of proper names with pronouns, anaphora, in addition to language economy, also performs a depersonalization function reducing the personal characteristics of speech objects to the level of generic features. The theoretical results could potentially be used to analyze the speech of different sociogroups.

Key words: communication, depersonalization, personality, impersonality, anaphora, 3rd person pronoun, proper name.

Постановка проблеми. До сьогодні мовознавчі праці підкреслюють різні ознаки деперсоналізації як дискурсивного явища. Насамперед деперсоналізація стирає вказівку про учасників висловлення з метою максимальної об'єктивізації дискурсу, об'єднує власну точку зору адресанта з думками інших і сприяє досягненню анонімності мовця для уникнення відповідальності. Формалізований вияв деперсоналізації як дискурсивного явища часто пов'язаний з ідеєю знеособлення «іншого» за допомогою займенників третьої особи однини, які виконують анафоричну функцію.

Деперсоналізаційний потенціал анафори на прикладі реалізації моделі *антропонім* → *займенник 3-ї особи однини* ще не був об'єктом аналізу в українській лінгвістиці. Анафору переважно вивчали з позицій мовноекономічної заміни слів іншими граматичними одиницями. Звідси виникає питання, чи природа займенника дає змогу слугувати анафорі не лише засобом референції, а й маркером деперсоналізації. Яке теоретичне підґрунтя цього процесу? Які конкретно категорії уможливають обґрунтування положення про деперсоналізаційну функцію анафори? Відповіді на ці питання дадуть змогу сформулювати теоретичне підґрунтя для характеристики взаємозамінних одиниць за моделлю *антропонім* → *займенник 3-ї особи однини* в дискурсі.

Аналіз досліджень. Праці Н. Деренчук, О. Ільченко, В. Круковського, М. Смирнової та ін. засвідчують, що функційні властивості деперсоналізації в різних сферах застосування істотно відрізняються. У науковому дискурсі за допомогою ініціальної позиції деперсоналізованих зворотів досягається «зменшення» впливу на адресата через створення ефекту максимальної об'єктивності дослідження, вияву солідарності з адресатом, імплікацію альтернативності, привертання уваги адресата (Ільченко, 2002: 11). У релігійному православному дискурсі деперсоналізація постає як один зі способів реалізації фідеїстичної стратегії (Смирнова, 2016: 206). Адресанти законодавчого дискурсу застосовують деперсоналізацію для забезпечення максимальної нейтральності законодавця та універсальності законодавчих текстів (Круковський та ін., 2016: 35). У політичній комунікації деперсоналізація є одним зі способів анонімності, який звільняє політика від комунікативної відповідальності, долучає його до суспільних процесів і підтверджує його солідарність із громадянськістю (Деренчук, 2018: 180).

В англійських працях цю категорію розглядають у ширшому контексті. У науковий обіг її ввів

автор теорії соціальної ідентичності Г. Таджфел, пояснюючи деперсоналізацію як феномен міжгрупової комунікації в соціумі та визначаючи її як «м'якшу» форму упередженої дегуманізації, тобто дій, спрямованих на позбавлення суб'єкта людських прав (Tajfel, 1981: 241). Пізніше поняття почали сприймати не лише як міжгрупову взаємодію, а і як внутрішньогруповий зв'язок, що пояснює міжособистісну комунікацію (Tileaga, 2008: 720). Звідси деперсоналізація постає як передовсім дискурсивне явище, яке проявляється за допомогою різних мовленнєвих практик з метою знеособити «іншого» (Tileaga, 2008: 724).

У дослідженні деперсоналізаційного потенціалу анафори потрібно врахувати, що мовознавці розглядають її як стилістичну фігуру, єдинопочаток у мовленні адресантів комунікації та як референційний засіб, що позначає такі відношення між мовними одиницями, коли в значення однієї одиниці входить відсилання до іншої.

Мета статті – обґрунтувати роль анафори як засобу деперсоналізації на прикладі заміни *антропонім* → *займенник 3-ї особи однини*. Завдання: виокремити категорію деперсоналізації у зв'язку з теорією персональності; проаналізувати імперсональну природу займенників та обґрунтувати анафору як маркер деперсоналізації.

Вклад основного матеріалу. Щоб розкрити категорію деперсоналізації у зв'язку з контекстом теорії персональності, урахуємо положення, що основними засобами для реалізації деперсоналізації є імперсональні конструкції, зокрема пасивні речення (Yasmin, Asim, 2017: 257), безособові звороти й безособові узагальнення, інклюзивне «ми» або узагальнювальне «ти, ви» (Смирнова, 2016: 129), займенники третьої особи однини (Pennycook, 1994: 25). Як засоби деперсоналізації ці імперсональні конструкції пов'язані з категорією персональності. Вона, за визначенням Н. Ясакової, за своєю природою є функційно-семантичною категорією, що «характеризує учасників позначуваної ситуації щодо їхньої ролі в комунікативному акті», має «універсальну поняттєву основу, що об'єднує множину похідних функційних варіантів персональних значень, утілюваних різнорівневими мовними засобами» (Ясакова, 2016: 276). Зв'язок категорії персональності з комунікативними актами забезпечує співвіднесеність з актуалізованою ситуацією (що позначається) та з учасниками мовного акту (Крилова, Гудманян, 2014: 151).

Персональним значенням притаманна певна смислова градація: від прямої форми вираження певного суб'єкта чи об'єкта до його вилучення, іншими словами, до деперсоналізації й пере-

міщення в імплікацію (Крилова, Гудманян, 2014: 151). Така градація лягає в основу бінарної категорії *персональності/імперсональності*. Тому деперсоналізацію в цьому розумінні можна визначити як процес переходу суб'єктів чи об'єктів висловлювання з категорії персональності в категорію імперсональності на підставі використання щойно названих взаємозамінних конструкцій.

Понятійну основу бінарної категорії *персональності/імперсональності* становлять протиставлені одне одному значення першої, другої і третьої особи, співвідносні з найпростішою комунікативною ситуацією (Ясакова, 2016: 40). Отже, якщо 1-ша і 2-га особа нерозривно пов'язані саме з категорією *персональності*, то 3-тя особа позбавлена власне особової семантики й перебуває на периферії поля персональності (Ясакова, 2016: 276). Граматичне значення 3-ї особи є основною семантичною характеристикою прономінативних одиниць *він, вона, воно* (Ясакова, 2016: 76).

Як виникає імперсональна природа займенників 3-ї особи? Незважаючи на традиційне включення в парадигму особових займенників трьох мовних форм – займенників 1-ї, 2-ї і 3-ї особи, у сучасній лінгвістиці особові займенники 3-ї особи прийнято розглядати в протиставленні із займенниками 1-ї та 2-ї особи. Це виявляється насамперед у диференціації семантичних розрядів займенника, де займенники *я, ти* постають як особові, а займенники *він, вона, воно* – як особово-вказівні, що виступають у реченні морфологічними синонімами іменника (Жовтобрюх, Кулик, 1965: 309–310). Це означає, що займенники 3-ї особи як предметно-особові одиниці реалізують свою властивість позначати водночас істот і неістот (Горпинич, 2004: 144). Іншими словами, семантика особи завжди є орієнтаційним ядром висловлювання (Загнітко, 1996: 185).

Особові займенники є своєрідною і замкненою групою займенникових іменників, яка вирізняється з-поміж інших груп семантикою, сукупністю граматичних категорій і роллю в мовленнєвих актах (Вихованець, Городенська, 2004: 190). Такі займенники лягають в основу граматичної категорії особи: перша особа вказує на мовця або на адресанта повідомлення, друга позначає співрозмовника, тобто адресата мовлення, а третя стосується того, хто не бере участі в мовленнєвих актах, але про кого йдеться в мовленні (Вихованець, Городенська, 2004: 190).

Категорія особи/неособи займенника є класифікаційною: розподіляє всі предметно-особові займенники на три класи за значенням та особливостями граматичної синтагматики (Загнітко,

1996: 105). Відтак займенник *я* узгоджується лише з формами дієслів, що вказують на суб'єкт комунікації, *ти* – лише з формами дієслів, які називають адресата комунікації, *він, вона, воно* – лише з формами, що підкреслюють об'єкт комунікації (Загнітко, 1996: 254). Саме тому «третя особа в соціопсихологічному плані оцінюється найбільш низько: вона означає субстанції, які знаходяться за межами комунікативного акту. Це хтось або щось, яке потребує ім'я» (Норман, 2019: 257). Очевидно, що цей висновок пов'язаний із висловленим свого часу твердженням Дж. Лайонса, що поняття третьої особи щодо першої та другої ніколи не корелюється з позитивною роллю й завжди визначається як щось негативне (Lyons, 1977: 638), щоправда, сьогодні це положення вимагає своєї верифікації в різних видах дискурсу.

У межах морфологічної категорії особи займенники постають як формально мотивований центр категорії *персональності/імперсональності* на основі протиставлення форм 1-ї і 2-ї особи формі 3-ї особи: «учасники комунікативного акту є завжди особи, цим пояснюється маркованість першої та другої особи ознакою персональності», «неучасниками комунікативного акту можуть бути особи й неособи, звідси немаркованість третьої особи»; оскільки займенники третьої особи завжди вказують на зовнішній «некомунікативний світ» і можуть водночас позначати істоту та неістоту, вони набувають імперсонального змісту (Загнітко, 1996: 346). Така природа займенників третьої особи дає змогу розглядати їх у контексті максимального *понятійного спустошення* (Норман, 2009: 55), особливо під час вивчення їхньої ролі в процесі комунікації.

Щоб зрозуміти, *чому анафора постає як маркер деперсоналізації*, урахуємо, що протиставлення першої/другої та третьої особи за ознакою участі в комунікативних актах визначає функціональну спрямованість займенників, де 1-ша та 2-га особа виконують дійствичну функцію, а 3-тя – анафоричну, яка слугує способом поєднання слів у реченні й засобом референції (Вихованець, Городенська, 2004: 191).

Анафору зазвичай розглядають із позицій мовноекономічної функції в тексті, що полягає в заміні слів, речень, фрагментів речень тощо іншими мовними одиницями, розкриваючи її на базі займенникового та прикметникового заміщень (Штерн, 1998: 33). Особливістю побудови анафори є наявність займенника третьої особи й антецедента, тобто загальної або власної назви, до якої відсилає займенник (Матвійчук, 2010: 9-10). Мотивованість таких заміщень аргументують стилістичною

потребою конденсації висловлень (Вихованець, Городенська, 2004: 186).

Теорія референції, у контексті якої вивчають анафору, розрізняє три рівні таких заміщень. Перший рівень – це власне ім'я, яке не має жодного значення в мові та не виражає жодних ознак (Падучева, 2010: 81). Другий рівень – це загальне ім'я, яке є екстенсiональним, тобто може бути спільним для різних об'єктів, а відтак при зіставленні з іншими може приписувати іменованому суб'єкту ті чи інші характеристики. Третій рівень – індексальний, тобто використання займенника 3-ї особи як дейктичного засобу й водночас головного засобу референції. Цей рівень характеризує максимальна невизначеність і залежність від мовленнєвої ситуації. Анафора, яка є одним із найбільш уживаних способів референції, реалізується на третьому рівні, займенниковому.

Власне ім'я (антропонім), яке в анафоричних відношеннях є антецедентом, корелюється з категорією особи (Плющ, 2013: 239), однією з основних функцій якої є індивідуалізація суб'єкта чи об'єкта мовлення (Сингаївська, 2013: 367). Саме тому для власних назв осіб характерний найвищий ступінь індивідуалізованості (Ясакова, 2016: 236), а відтак і персональності. Зважаючи на те що займенники 3-ї особи однини, які заміняють антецеденти, мають імперсональний характер, анафора ілюструє перехід із категорії *персональності* в категорію *імперсональності*.

Індексальний рівень заміни імен, який реалізується в межах анафоричних відношень, отже,

може корелюватися з деперсоналізацією, яка завдяки природі займенника «спустошує» концепт імені до рівня його загальних родових ознак, а відтак відкриває простір для нового смислового навантаження. Саме тому деперсоналізацію можна розглядати як особливу функцію анафори. Завдяки формальним показникам анафори постає однією з ознак мовлення представників різних соціальних груп.

Висновки. Здійснений аналіз дає змогу стверджувати про деперсоналізаційний потенціал анафори, яку формалізує модель *антропонім* → *займенник 3-ї особи однини*.

Насамперед деперсоналізація пов'язана з теорією персональності, тому постає як процес переходу об'єкта висловлювання з категорії *персональності* в категорію *імперсональності*.

Основними засобами для реалізації деперсоналізації є використання імперсональних конструкцій, серед яких особливу роль відіграє займенник 3-ї особи однини. Ці займенники завдяки своїй особовій семантиці та ролі в актах комунікації набувають імперсональної природи.

Анафора, яку розглядають переважно з позицій мовноекономічної функції, виконує роль маркера деперсоналізації об'єкта мовлення, заміняючи персональні власні імена імперсональними займенниками 3-ї особи однини.

Дослідження анафоричних замінів з позицій деперсоналізації є перспективним у процесі вивчення особливостей мовлення представників різних соціальних груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брехаря С. Г. Сучасні теоретичні підходи до вивчення політичної ментальності. *Політичний менеджмент*. 2006. № 1. С. 109–117.
2. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
3. Голубовська І. О., Орлова Т. В. Політичний дискурс як інструмент маніпулювання свідомістю електорату (на матеріалі інавгураційної промови Дональда Трампа 20 січня 2017 р.). *Studia Linguistica*. 2017. № 11. С. 9–28.
4. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник для студ. ВНЗ. Київ : Академія, 2004. 336 с.
5. Деренчук Н. В. Мовний портрет сучасного українського політика : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01 / Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки. Луцьк, 2018. 228 с.
6. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української мови. Частина І. 3-тє вид. Київ : Радянська школа, 1965. 424 с.
7. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія : монографія. Донецьк : Дон ДУ, 1996. 437 с.
8. Ільницька Л. Л. Особливості використання сугестивних та маніпулятивних технологій у сучасному англomовному політичному дискурсі. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2010. С. 115–125.
9. Ільченко О. М. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. 37 с.
10. Каліщук Д. М. Концептуальні стилі англomовних політиків (на матеріалі політичного дискурсу Дж. Буша мол., Б. Обама) : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 192 с.
11. Котнюк Л. Г. Контекстуальна залежність особових займенників. *Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2005. Вип. 23. С. 74–76.
12. Крилова Т. В., Гудманян А. Г. Лівостороння валентність дієслова в контрастивному аспекті. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Випуск 43. С. 150–152.

13. Круковський В. І., Турчанинова В. Є., Круківська О. В. Мовна стратегія деперсоналізації законодавчого дискурсу законодавцем. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ* : збірник матеріалів Між-нар. наук.-практ. конф., м. Київ (5 березня 2016 р.). Київ : КНЕУ, 2016. 233 с.
14. Матвійчук Т. П. Займенникова реалізація текстових категорій : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 20 с.
15. Норман Б. Ю. Лингвистическая прагматика (на материале русского и других славянских языков) : курс лекций. Минск : БГУ, 2009. 183 с.
16. Норман Б. Ю. Особая прагматика 3-го лица. *Известия УрФУ. Серия 2 «Гуманитарные науки»*. 2019. Т. 21. № 3 (190). С. 255–268.
17. Норман Б. Ю. Развитие притяжательных местоимений 3-го лица в славянских языках в свете процессов грамматикализации. *Grammaticalization and Lexicalization in Slavic Languages*. Joint International Symposium on November 11–13, 2011. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2011. С. 77–79.
18. Падучева Е. В. Эгоцентрические единицы языка. 2-е изд. Москва : ЯСК, 2019. 440 с.
19. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносительность с действительностью (Референциальные аспекты семантики местоимений) : монография. 6-е изд., испр. Москва : ЛКИ, 2010. 296 с.
20. Палей Т. А. Стилистичні прийоми вираження емоційності в політичному дискурсі (на матеріалах виступів президентів США Б. Обами та Дж. Буша). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2017. Вип. 26 (2). С. 63–65.
21. Плющ М. Я. Граматична природа категорії особи в іменах і дієслові. *Словоформа в семантично елементарному та ускладненому реченні: вибрані праці*. 2-ге вид., доп. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. С. 238–241.
22. Сингаївська Г. В. Власне ім'я в лексико-семантичній системі мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2013. Вип. 24. С. 365–373.
23. Смирнова М. С. Проповідь у релігійному православному дискурсі ХХ століття: лінгвопрагматичний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2016. 276 с.
24. Смірнова В. О. Політична воля як чинник державотворчої діяльності: об'єктивні та суб'єктивні детермінанти. Київ : Логос, 2019. 384 с.
25. Стецьк Т. С. Система лінгвістичних засобів вираження персуазивності в політичному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. Вип. 38. С. 225–227.
26. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.01 / Волгоградский государственный педагогический университет. Волгоград, 2000. 440 с.
27. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник для фахівців з теоретич. гуманіт. дисциплін та гуманіт. інф-ки. Київ : АртЕк, 1998. 336 с.
28. Ясакова Н. Я. Категорія персональності: природа, структура та репрезентація в українській літературній мові : монографія. Київ : НаУКМА, 2016. 328 с.
29. Lyons J. Semantics. Vol. II. Cambridge : Cambridge University Press, 1977. 371 p.
30. Pennycook A. The cultural politics of English as an international language. London : Longman, 1994. 376 p.
31. Tajfel H. Human groups and social categories. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. 384 p.
32. Tileaga C. Ideologies of moral exclusion: A critical discursive reframing of depersonalization, delegitimization and dehumanization. *British Journal of Social Psychology*. 2008. P. 717–737.
33. Yasmin T., Asim M. A Comparative Analysis of Writer's Identity in Pakistani Research. Theses of English and Psychology. *International Journal of English Linguistics*. Canadian Center of Science and Education. 2017. Vol. 7. № 6. P. 255–260.

REFERENCES

1. Brekharina S. H. Suchasni teoretychni pidkhody do vyvchennia politychnoi mentalnosti. [Modern theoretical approaches to the study of political mentality]. *Political management*. 2006. Nr 1. pp. 109–117 [in Ukrainian].
2. Vykhovanets I. R., Horodenska K. H. Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy [Theoretical morphology of the Ukrainian language] / za red. I. R. Vykhovantsia. Kyiv: Pulsary, 2004. 398 p. [in Ukrainian].
3. Holubovska I. O., Orlova T. V. Politychnyi dyskurs yak instrument manipuliuvannia svidomistiu elektoratu (na materialy inavhuratsiinoi promovy Donalda Trampa 20 sichnia 2017 r.). [Political discourse as a tool for manipulating the consciousness of the electorate (based on the inaugural speech of Donald Trump on January 20, 2017)] *Studia Linguistica*. 2017. Nr 11. pp. 9–28 [in Ukrainian].
4. Horpynych V. O. Morfolohiia ukrainskoi movy: pidruch. dlia stud. VNZ. [Morphology of the Ukrainian language: a textbook for university students]. Kyiv: Akademiia, 2004. 336 p. [in Ukrainian].
5. Derenchuk N. V. Movnyi portret suchasnoho ukrainskoho polityka: dys. ... kand. fil. nauk: 10.02.01 [Linguistic portrait of a modern Ukrainian politician] / Lesya Ukrainka Eastern European National University. Lutsk, 2018. 228 p. [in Ukrainian].
6. Zhovtobriukh M. A., Kulyk B. M. Kurs suchasnoi ukrainskoi movy. [Ukrainian language course]. Chastyna I. 3-tie vyd. Kyiv: Radianska shkola, 1965. 424 p. [in Ukrainian].
7. Zahnitko A. P. Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy: Morfolohiia: Monohrafiia. [Theoretical grammar of the Ukrainian language: Morphology]. Donetsk: Don DU, 1996. 437 p. [in Ukrainian].
8. Ilnytska L. L. Osoblyvosti vykorystannia suhestyvnykh ta manipulyatyvnykh tekhnolohii u suchasnomu anhlomovnomu politychnomu dyskursi [Features of the use of suggestive and manipulative technologies in modern English-language political discourse]. *Linguistics of the XXI century: new research and perspectives*. Kyiv: Lohos, 2010. pp. 115–125 [in Ukrainian].

9. Ilchenko O. M. Etyketyzatsiia anhlo-amerykanskoho naukovooho dyskursu [Labeling of Anglo-American scientific discourse]: 10.02.04 / Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, 2002. 37 p. [in Ukrainian].
10. Kalishchuk D. M. Kontseptualni styli anhlo-movnykh politykiv (na materialy politychnoho dyskursu Dzh. Busha mol., B. Obamy) [Conceptual styles of English-speaking politicians (based on the political discourse of George W. Bush, B. Obama)]: monohrafiia. Lutsk: Vezha-Druk, 2018. 192 p. [in Ukrainian].
11. Kotniuk L. H. Kontekstualna zalezhnist osobovykh zaimennykiv. [Contextual dependence of personal pronouns]. The bulletin of the Zhytomyr Ivan Franko State University. 2005. Vyp. 23. pp. 74-76 [in Ukrainian].
12. Krylova T. V., Hudmanian A. H. Livstoronnia valentnist diieslova v kontrastyvnomu aspekti. [Left-handed valence of the verb in the contrastive aspect.] Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». philological series. 2014. Vyp. 43. pp. 150-152 [in Ukrainian].
13. Krukovskiy V. I., Turchaninova V. Ye., Krukivska O. V. Movna stratehiia depersonalizatsii zakonodavchoho dyskursu zakonodavtsem. [Language strategy of depersonalization of legislative discourse by the legislator]. Strategies of intercultural communication in language education of modern universities: Resource Collection of International. Scientific and practical Conference Kyiv (March 5, 2016). Kyiv: KNEU, 2016. 233 p. [in Ukrainian].
14. Matviichuk T. P. Zaimennykova realizatsiia tekstovykh katehoriï [Pronoun implementation of text categories]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 / The National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv: 2010. 20 p. [in Ukrainian].
15. Norman B. Yu. Linyvystycheskaia prahmatyka (na materyale russkoho y druhykh slavianskykh yazykov). [Linguistic pragmatics (based on Russian and other Slavic languages)] Kurs lektsyi. Minsk, 2009. 183 p. [in Russian].
16. Norman B. Yu. Osobaia prahmatyka 3-ho lytsa [Special pragmatics of the 3rd person]. The bulletin of the Ural Federal University. 2nd series. Humanitarian sciences 2019. T. 21. Nr 3 (190). pp. 255-268 [in Russian].
17. Norman B. Yu. Razvytye prytiazhatelnykh mestoymenyï 3-ho lytsa v slavianskykh yazykakh v svete protsessov hrammatykalyzatsyy. [Development of 3rd person possessive pronouns in Slavic languages in the light of grammaticalization processes]. Joint International Symposium on November 11-13, 2011. Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2011. pp. 77-79 [in Russian].
18. Paducheva E. V. Ehotsentrycheskye edynyty yazyka. [Egocentric units of language]. 2-e yzd. Moskov: YaSK, 2019. 440 p. [in Russian].
19. Paducheva E. V. Vyskazyvanye y eho sootnesennost s deistvytelnostiu (Referentsyalnye aspekty semantyky mestoymenyï). [Statement and its correlation with reality (Reference aspects of the semantics of pronouns)]. Monohrafiia. Yzd. 6-e, yspr. Moskov: LKY, 2010. 296 p. [in Russian].
20. Paliei T. A. Stylistychni pryomy vyrazhennia emotsiinosti v politychnomu dyskursi (na materialakh vystupiv prezydentiv SShA B. Obamy ta Dzh. Busha). [Stylistic methods of expressing emotionality in political discourse (based on speeches by US Presidents Boris Obama and George W. Bush)] The Scientific bulletin of the International Humanitarian University. Series: Filology. 2017. Vyp. 26(2). pp. 63-65 [in Ukrainian].
21. Pliushch M. Ya. Hramatychna pryroda katehoriï osoby v imenakh i diieslovi. Slovoforma v semantychno elementarnomu ta uskladnenomu rechenni: vybrani pratsi. [The grammatical nature of the category of person in nouns and verbs. Wordform in a semantically elementary and complex sentence: selected works] Vyd. 2-he, dop. Kyiv: The Publishing House of National Pedagogical Dragomanov University, 2013. pp. 238-241 [in Ukrainian].
22. Synhaiska H. V. Vlasne imia v lektyko-semantychnii systemi movy. [Proper name in the lexical-semantic system of language]. Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics. 2013. Vyp. 24. pp. 365-373 [in Ukrainian].
23. Smyrnova M. S. Propovid u relihiinomu pravoslavnomu dyskursi KhKh stolittia: linyvoprahmatychnyi aspekt [Sermon in the religious Orthodox discourse of the twentieth century: the linguopragmatic] dys... kand. filol. nauk: 10.02.15 / Borys Grinchenko Kyiv University. Kyiv, 2016. 276 p. [in Ukrainian].
24. Smirnova V. O. Politychna volia yak chynnyk derzhavotvorchoi diialnosti: obiektyvni ta subiektyvni determinanty [Political will as a factor of state-building activity: objective and subjective determinants]. Kyiv: Lohos, 2019. 384 p. [in Ukrainian].
25. Stetsyk T. S. Systema linyvistychnykh zasobiv vyrazhennia persuzyvnosti v politychnomu dyskursi. [The system of linguistic means of expression of persuasiveness in political discourse]. Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Philological series. Ostroh: The Publishing House of the National University «Ostroh Academy», 2013. Vyp. 38. pp. 225-227 [in Ukrainian].
26. Sheihal E. Y. Semyotyka polytycheskoho dyskursu [Semiotics of political discourse]: dys. ... doktora fylol. nauk: 10.02.01 / Volgograd State Pedagogical University. Volgograd, 2000. 440 p. [in Russian].
27. Shtern I. B. Vybrani topiky ta lektykon suchasnoi linyvistyky. Entsyklopedychnyi slovnyk dlia fakhivtsiv z teoretich. humanit. dysyplin ta humanit. inf-ky [Selected topics and lexicon of modern linguistics. Encyclopedic dictionary for specialists in theoretical. humanities disciplines and humanitarian informatics]. Kyiv: ArtEk, 1998, 336 p. [in Ukrainian].
28. Iasakova N. Ya. Katehoriia personalnosti: pryroda, struktura ta reprezentatsiia v ukrainskii literaturnii movi [Personality category: nature, structure and representation in the Ukrainian literary language]. Monohrafiia. Kyiv: NaUKMA, 2016. 328 p. [in Ukrainian].
29. Lyons J. Semantics. Vol. II. Cambridge: Cambridge University Press, 1977. pp. 371.
30. Pennycook A. The cultural politics of English as an international language. London: Longman, 1994. pp. 376.
31. Tajfel H. Human groups and social categories. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. pp. 384.
32. Tileaga C. Ideologies of moral exclusion: A critical discursive reframing of depersonalization, delegitimization and dehumanization / *British Journal of Social Psychology*. 2008. Pp. 717-737.
33. Yasmin T., Asim M. A Comparative Analysis of Writer's Identity in Pakistani Research. Theses of English and Psychology. *International Journal of English Linguistics*. Canadian Center of Science and Education. 2017. Vol. 7. No. 6. Pp. 255-260.